

«تصحیح الاعتقاد» شیخ مفید، مجموعه مناظرات او با علمای عقاید مختلف است

به گزارش خبرگزاری قرآنی ایران (ایکنا)، 3 رمضان برابر است با سالروز درگذشت شیخ بزرگ شیعه، محمد بن محمد بن نعمان، معروف به شیخ مفید در سال 413 هجری قمری. شیخ مفید در یازدهم ذی‌قعدة 336 قمری در عکبرای بغداد متولد شد. از آن‌جا که پدر او شخصی پارسا و مذهبی بود و به تعلیم و تربیت اشتغال داشت؛ «ابن‌المعلم» لقب وی شد و پس از چندی «عکبری» و «بغدادی» دو لقب دیگر او شد. وی فرزانه‌ای تلاش‌گر شد، به طوری که پیش از دوازده سالگی از برخی محدثان روایت اخذ کرده و از استاد خویش، شیخ صدوق قبل از بیست سالگی حدیث شنیده است. «ابن‌المعلم» از محضر بی‌ش از هفتاد نفر از بزرگان بهره علمی برد. از محضر مظفر بن محمد، ابویاسر و ابن جنید اسکافی «کلام و عقاید» آموخت و از درس حسین بن علی بصری و علی بن عیسی رمانی بهره جست. «فقه» را نزد جعفر بن محمد بن قولویه فراگرفت و از محضر ادیب و مورخ چیره‌دست محمد بن عمران مرزبانی «روایت» آموخت. ابن حمزه طبری، ابن داود قمی، صفوان و شیخ صدوق دیگر اساتید شیخ مفید بودند. در میان استادان وی عالمانی از شهرهای مختلف مانند قم، کوفه، بصره، ساری، طبرستان، حلب، قزوین، بلخ، مراغه، همدان و شهر زور دیده می‌شوند. شیخ طوسی، سید شرف‌الدین عاملی، علامه بحرالعلوم، قاضی نورالله شوشتری، ابن شهر آشوب مازندرانی، شیخ آقا بزرگ تهرانی، میرزا حسین نوری و بسیاری دیگر، شیخ را مردی فقیه، مؤلفی زبردست و صاحب دویست کتاب، صاحب فکری بلند و عالی و دارای ذهن دقیق و قابل توجه دانسته‌اند و او را در دوری از خطا و گناه، برخورداری از فقاقت و عدالت و بهره‌مندی از تیزهوشی و فضائل بسیار، کم‌نظیر شمرده‌اند. اما در بین دانشمندان اهل تسنن نیز شخصیت‌هایی چون ابن ندیم، ابن جوزی، ابن حجر عسقلانی و دیگران زبان به تمجید او گشوده‌اند و او را پاسدار علم، فروتن، دارای جایگاهی والا و صاحب نظر در فقه و کلام و روایت دانسته‌اند و از سویی دیگر ریاست امامیه را به او نسبت داده‌اند. جاذبه فوق‌العاده و پشتکار فراوان شیخ مفید موجب جذب بسیاری به حوزه درس وی و باعث تألیف آثاری گرانها و ارزشمند شد. ابن عالم فهیم و بلندهمت با احاطه و تسلطی اندیشمندانه پای به میدان نبرد علمی و فرهنگی گذارد و با استفاده از مبانی علم کلام و اصول فقه، راهی هموار و روشن در بحث و استدلال بر روی شیعیان گشود. از يك سو گروه بی‌شماری از دانشمندان مذاهب مختلف را تربیت کرد و مشعل‌های فروزانی چون سید مرتضی، سید رضی، شیخ طوسی، نجاشی و ده‌ها نفر دیگر را تحویل حوزه‌ها، علم، ه دند، داد ه از سه، دنگ قلم به دست گفت ه با اب، سلاح بة آسا ه ؤ، ف، تحمل، بمنگام احاد کد.

شیخ مفید «عدالت» و «عصمت» را شرط قطعی برای امامت و رهبری شمرده است. وی با طرح حدیث ثقلین و آیات قرآن به این بحث مهم و بسیار عمیق پرداخت و سپس در «الافصاح فی الامامه»، «ارشاد»، «جمل»، «امالی»، «الفصول المختاره»، «تفضیل امیرالمؤمنین علی سابرالصحابه» بحث را گسترش داده و ابواب مختلف آن را گوشزد می‌کند. قریب بیست اثر ژرف از آثار شیخ مفید پیرامون «امامت و رهبری» است

اصول فقه را با سبکی شیوا و دلپذیر فراهم آورد، علم کلام را از غنای بیشتری برخوردار کرد و در اصول دین و عقاید، موضوعات خاصی چون اثبات امامت امیرالمؤمنین علی(ع) را از قرآن به طور بسیار نفیس تدوین کرد. قلم روان و دلپذیر این شیخ اندیشمند بود که غیبت امام زمان(ع) را زیبا توضیح داد و تاریخ زندگانی ائمه معصومین(ع) را در کتاب‌های گوناگونی چون ارشاد و جمل به رشته تحریر درآورد. تأثیربخشی و انسان‌سازی آثار شیخ مفید، محصول معنوی چون اخلاص در نوشتار، اطلاع از ادیان و مذاهب مختلف، محوریت عقاید، توجه و تأکید بر رهبری و فلسفه سیاسی در اسلام است. جامعیت این فرزانه سخت‌کوش به همراه عقل‌گرایی و استدلالات منطقی و شناخت مقتضیات زمان، جامه جاودانگی بر آثار وی پوشانید و زینت‌های مختصرگویی، روان‌نویسی، آزاداندیشی و بلندنگری، نورانیتی خاص به نوشته‌های مرحوم مفید بخشید.

آثار شیخ مفید:

1. در علم کلام و عقاید: علمی که مبانی عقیدتی همراه با استدلال عقلی در آن مطرح می‌شود و با همین روش به شبهات و پرسشهای افراد جواب داده می‌شود، علم کلام نام دارد. «اوائل المقالات»، «شرح عقاید صدوق»، «اجوبة المسائل السرویه» و «نکت الاعتقادیه» کتاب‌های شیخ عظیم‌الشأن، مرحوم مفید در این بستر فکری فرهنگی است.
2. در علم فقه: فقه دانشی است مقدس که از دیرباز بیان وظایف شرعی و بایدها و نبایدهای عملی و تکلیفی مسلمان‌ها را به عهده داشته است. «المقنعة» شیخ صاحب عناوین بسیاری در فقه است که احکام و وظایف شرعی در ابواب مختلف آن توضیح داده شده است. «الاعلام»، «المسائل الصاغانیه»، «جوابات اهل الموصل فی العدد الرویه» و «جواب

اهل‌الرقه فی‌الاهله والعدد» از دیگر آثار او در زمینه فقه است.

3. در اخلاق اسلامی: «امالی» شیخ، پیرامون اخلاق اسلامی و فضائل انسان است. صحیفه‌های زرین که در آن‌ها دعوت به تقوا، صحبت از یقین، بیان اخلاص و محاسبه نفس شده است و محبت‌الهی و مبارزه با هوا و هوس‌ها مطرح می‌شود.

4. در حدیث: پس از علوم قرآنی، ارزش علم حدیث مطرح است. این علم ارزشمند از احادیث و سخنان معصومین(ع) که جرعه‌هایی از سرچشمه سنت و اشعه‌هایی از آفتاب وحی است بحث می‌کند. اهمیت ولایت، لزوم پیروی از امام(ع) و فضائل امیرالمؤمنین علی(ع) از جمله مباحثی است که در امالی شیخ مفید، پیش روی اندیشمندان قرار می‌گیرد.

5. در امامت و فلسفه سیاسی در اسلام: شیخ مفید «عدالت» و «عصمت» را شرط قطعی برای امامت و رهبری شمرده است. وی با طرح حدیث ثقلین و آیات قرآن به این بحث مهم و بسیار عمیق پرداخت و سپس در «الافصاح فی‌الامامه»، «ارشاد»، «جمل»، «امالی»، «الفصول‌المختاره»، «تفضیل امیرالمؤمنین علی سایرالصحابه» بحث را گسترش داده و ابواب مختلف آن را گوشزد می‌کند. قریب بیست اثر ژرف از آثار شیخ مفید پیرامون «امامت و رهبری» است.

سرانجام شیخ بزرگ شیعه، در سوم رمضان 413 هجری قمری دار فانی را وداع گفت. هشتاد هزار نفر سوگوار پیکر شیخ مفید را تشییع کردند و همگان به امامت سید مرتضی بر او نماز گزاردند و ساعاتی بعد بدن او را در کاظمین دفن کردند.*

*منابع: اوائل‌المقالات فی‌المذاهب والمختارات، شیخ مفید، با تصحیح مهدی محقق؛ معلم امت، احمد لقمانی.